

BALUARD

INSTITUT D'ESTUDIS GUARDAMARENCES



ANUARI • 2010

Guardamar del Segura

BALUARD

**Anuari de l'Institut d'Estudis
Guardamarencs**

1

País Valencià, hivern de 2011

COL·LABORADORS EN AQUEST NÚMERO

Francesc Felip Aracil i Pérez. Doctor en Belles Arts. Llicenciat en Història i Geografia. Escola d'Art i Superior de Disseny de València.

Vicent Beltran i Calvo. Professor del departament de Filologia Catalana. Universitat d'Alacant.

Rosario Candela Alemán. Llicenciada en Història de l'Art.

Josep-Xavier Carmona i Rodríguez. Vicepresident de l'Associació Cultural "La Gola de Guardamar"

Antonio García Menárguez. Arqueòleg. Museu Arqueològic Municipal de Guardamar.

Josep David Garrido i Valls. Doctor en Història.

José Manuel Giménez Ferrer. Doctor en Geografia. Consultor ambiental.

Nuria E. López Hernández. Institut Universitari d'Investigacions Turístiques de la Universitat d'Alacant.

Joan Carles Martí i Casanova. Llicenciat en Traducció i Interpretació. Tècnic Superior de Gestió i Promoció Turística. Ajuntament de Guardamar.

Carles Martín Cantarino. Professor del departament de Biologia Marina i Ecologia Aplicada. Universitat d'Alacant.

Begoña Movellán Quesada. Llicenciada en Belles Arts.

Lola Pérez i Pérez. Llicenciada en Filologia Hispànica.

Carles Segura i Llopes. Professor del departament de Filologia Catalana. Universitat d'Alacant.

José Luis Tomás Navarrete. Professor Superior de Música.

Alejandro Triviño Pérez. Doctor en Geografia. Institut d'Ecologia Litoral.

Carles Vázquez Torres. Llicenciat en Biologia.

CONSELL DE REDACCIÓ

Juan Luis Álvarez Caravera

Francesc Felip Aracil i Pérez. Coordinador.

Josep Xavier Carmona Rodríguez

Lola Pérez i Pérez

Miguel Serrano Cañizares

JUNTA DIRECTIVA DE L' INSTITUT D'ESTUDIS GUARDAMARENCES

Josep Candela i Quesada (president); Francesc Felip Aracil i Pérez (vicepresident);

José García Amorós (secretari); Josep Xavier Carmona González (tresorer). Vocals:

Begoña Movellán Quesada, José Pérez Pérez, Clara Eugenia Martínez Teva, José

Viudes Amorós, Guzmán Fernández García, Antonio García Menárguez.

BALUARD. Anuari de l'Institut d'Estudis Guardamarencs, núm. 1

EDITA

INSTITUT D'ESTUDIS GUARDAMARENCES

Carrer Sant Pere, 9, 2n. 03140 – Guardamar del Segura

institut.estudis.guardamarencs@gmail.com

Dipòsit legal: A-590-2011

Imprimeix: Segarra Sánchez, SL Polígon Vizcarra, nau 4 - Ctra. Dolores km 1,800 - 03207 Elx

ÍNDIX

	Pàgina
Presentació	
Josep Candela.....	7
Explicació del logotip	
Francesc Felip Aracil i Pérez.....	11
Semblança de la il·lustradora	
Josep Candela.....	13
 COL·LABORACIONS DE RECERCA	
Patrimoni lingüístic a Guardamar: el cas del valencià, darrer bastió de l'antic oriolà.	
Vicent Beltran Calvo i Carles Segura Llopes.....	17
La malacofauna del jaciment arqueològic del Moncaio, Guardamar (període islàmic i romà): noves aportacions a la reconstrucció paleoambiental del paisatge guardamarenc.	
Carles Martín Cantarino i Carles Vázquez Torres.....	29
L'origen de Guardamar (des dels precedents de l'Antiguitat al regnat de Martí I "l'Humà")	
Josep-David Garrido i Valls.....	45
La comprensión normativa de un espacio protegido: el LIC "Dunes de Guardamar" Nuevas fórmulas de intervención y conceptualización territorial.	
José Manuel Giménez Ferrer.....	71
Turismo residencial, construcción y población en los municipios litorales alicantinos en el periodo 1999-2009.	
Alejandro Triviño Pérez y Nuria E. López Hernández.....	91
Del Guardamar vila valenciana a la vila resort turístic internacional	
Joan-Carles Martí i Casanova.....	105

Memoria de la Escuela de Danza “FINABEL Y JACQUE” en Guardamar del Segura	
M ^a del Rosario Candela Alemán.....	119
 NOTÍCIES. COMENTARIS. RESSENYES	
Guardamar del Segura. Arqueologia i museu. Catàleg d’exposició al MARQ d’Alacant	
José Luis Tomás Navarrete. IES LES DUNES. Guardamar	135
Ressenya. La interrupció lingüística a Guardamar	
Josep-Xavier Carmona i Rodríguez.....	145
Sopar commemoratiu del naixement de Miguel Hernández	
Lola Pérez i Pérez.....	149
Exposició monogràfica sobre patrimoni de Guardamar al MARQ d’Alacant	
Antonio García Menárguez.....	155
Com fer-se soci	159
Normes de presentació d’originals	161

PATRIMONI LINGÜÍSTIC A GUARDAMAR: EL CAS DEL VALENCIÀ, DARRER BASTIÓ DE L'ANTIC ORIOLÀ

Vicent BELTRAN CALVO / Carles SEGURA LLOPES
Universitat d'Alacant

RESUM

Els parlars extrems de les llengües solen presentar aspectes singulars. En el cas present s'estudien els que defineixen el parlar català més meridional, el que perviu a Guardamar, alhora que els situen conextualitzadament amb el parlar de les comarques veïnes.

RESUMEN

Las hablas extremas de cualquier lengua suelen presentar aspectos singulares. En el presente trabajo se estudian los que definen el habla catalana más meridional, la que pervive en Guardamar, y además se sitúan contextualizadamente con la lengua de las comarcas próximas.

ABSTRACT

Dialects situated at the borders of languages usually present unique linguistic aspects. In this article the local Guardamar del Segura dialect is studied in relation to neighbouring dialects. Guardamar is the southernmost post where Catalan is spoken.

Estat de la qüestió

Els parlars extrems de qualsevol llengua han suscitat des de sempre la curiositat i l'interés dels filòlegs. Les àrees laterals mantenen millor que enlloc diversos trets genuïns arraconats en altres zones dialectals més innovadores i alhora presenten solucions de continuïtat amb els territoris veïns que pertanyen a un altre domini lingüístic. Als confins meridionals del català, on la frontera cultural és nítida i precisa i no presenta transicions que qüestionen l'adscripció de cap poble a una llengua concreta, la sensació de continuïtat lingüística és subtil, suau, i afecta, a la banda valenciana, una part mínima del lèxic bàsic, de la morfologia i només modernament de la fonètica, mentre que en el murcià veí els trets catalans són bàsicament recialles del substrat i és possiblement per això que són tant o més notoris.

La llengua del migjorn valencià ja havia captat amb anterioritat l'atenció d'il·lustres lingüistes com ara Alcover, Barnils, Sanchis Guarner, Veny, Colomina i Montoya. Cadascun d'ells, amb les seues valuosíssimes contribucions, van anar perfilant un valencià fronterer,

ric i variat, que permetria a posteriors investigadors més jòvens (Beltran, Mas, Monjo, Pérez, Segura) aprofundir i circumscriure els seus estudis en àmbits geogràfics més reduïts, amb el consegüent augment proporcional d'informació dialectal que això implica. També disposem de l'aportació ingent que forneixen l'*Atlas lingüístico de la Península Ibèria (ALPI)*, a partir de les enquestes de Sanchis Guarner i F. de B. Moll, l'*Atles Lingüístic del Domini Català (ALDC)*, de Joan Veny i Lúdia Pons, que té publicats quatre volums, i finalment un d'inèdit, dirigit per Colomina, conegut com a *Atles Lingüístic de la Comunitat Valenciana*. Paral·lelament, a la darrerria del segle passat i a primeries del mil·leni, han proliferat en aquest territori els treballs centrats en aspectes lingüístics concrets, potser menys ambiciosos però ben aprofitables, que troben el seu espai de difusió principalment al *Tempir* d'Elx, a les diverses revistes de festes de la pròpia circumscripció i en algunes revistes especialitzades en lingüística.

Amb tot, a les hores d'ara podem afirmar que aquesta àrea meridional, juntament amb els parlars tortosins i els de la Franja en general, és una de les zones del domini lingüístic que aporta més estudis a la nostra dialectologia.

Amb tot, el present article pretén mostrar una aproximació geolingüística al parlar més meridional de la llengua catalana sense intenció de ser exhaustiu.

Caracterització dels parlars situats al sud de la línia Biar-Busot: el valencià alacantí

La idiosincràsia de les comarques del sud del País Valencià, les que estan situades més avall del Xúquer, el condicionament històric i la procedència diversa dels repobladors es troben en la gènesi d'aquest mosaic dialectal.

Es tracta d'un territori, a l'igual que el situat al nord del riu Millars, que geogràficament i de mica en mica s'aparta de València i consegüentment s'allunya de les solucions lingüístiques que irradia(va) la capital.

En paraules de Joan Veny (1978: 203), davant l'aparent uniformitat "en tant que àrea de conquesta i colonització, on solen operar-se processos d'anivellament, el valencià meridional, des d'Alzira fins a Guardamar, constitueix, lingüísticament, una terra de contrastos".

No obstant això, hui en dia podem parlar de dos subdialectes diferents –deixant de banda el valencià mallorquinitzant de la Marina– en aquest territori meridional: per una banda, el valencià d'Alcoi-Xàtiva-Benidorm-Gandia i per l'altra el que correspondria als pobles situats al sud de la línia Biar-Busot, que al segle XIII delimità la frontera política entre la Corona d'Aragó i Castella, i que sempre ha marcat una oposició quasi precisa del pla o les valls obertes al sud i la muntanya més abrupta al nord. El valencià d'aquestes comarques extremes del domini lingüístic –sobretot el Baix Vinalopó, en gran part les Valls del Vinalopó i, en menor mesura la ciutat d'Alacant i el seu camp– seria a hores d'ara el que quedaria del català oriolà que s'estenia per l'actual comarca del Baix Segura abans del segle XVIII.

Dins de les Valls del Vinalopó, Petrer, Monòver, el Pinós i la meitat nord de la regió del Carxe presenten un parlar "meridional" que anticipa, en part, les solucions lingüístiques pròpies de la comarca de Castalla i Onil, que és d'on deuen provenir els seus repobladors després de l'expulsió dels moriscos, i s'aparten substancialment dels pobles meridionals contigus. Un fet semblant passa amb la ciutat d'Alacant i els pobles veïns, que s'acosten substancialment al valencià de més al nord, tot i les coincidències evidents –però segurament no gaire antigues– amb els parlars oriolans.

Sovint alguns trets dialectals que s'han adscrit tradicionalment al valencià meridional alacantí corresponen només a l'àrea interior, que correspon sobretot a les Valls del Vinalopó, en contraposició a l'Alacantí i el Baix Vinalopó:

SUD LÍNIA BIAR-BUSOT ponent	SUD LÍNIA BIAR-BUSOT llevant
nau, dijaus sabatê, parlâ, fê pon, malal esti[ɣ] aquí, se[ð] o huit ciego us dones catxarro facegura follí riba	nou, dijous sabater, parlar, fer pont, malalt esti[k] aquí, se[t] o huit cego unes dones botijó (botijo o botija) tarongeta (pilota) sutja marge

De tots aquests trets, cal precisar les àrees concretes d'alguns d'ells: el diftong *au* per *ou* és a hores d'ara l'única forma existent al parlar guardamarenc i s'estén entre les generacions més jòvens del Campello i Mutxamel; la pèrdua de la *-r* final és pròpia, a la banda de llevant, dels pobles de Crevillent, Agost i Busot; en algunes característiques Novelda i la seua subcomarca –depenent del cas la Romana, el Fondó dels Frares i l'Alguenya– coincideixen amb l'Alacantí i el Baix Vinalopó: es tracta de *pon*[t], *esti*[k] *aquí*, *cego* i *marge*.

En altres casos l'oposició s'estableix entre el Baix Vinalopó i les Valls del Vinalopó, per una banda, i l'Alacantí per l'altra, que fa servir les solucions més generals del valencià comprés entre la línia Biar-Busot i el Xúquer:

EL BAIX VINALOPÓ LES VALLS DEL VINALOPÓ	L'ALACANTÍ VALENCIÀ MERIDIONAL GENERAL
[e]scola, [e]mbrutar sípia hòmit se'l / se la dóna me, te, se alforrar / aforrar carrutxa cotó-en-rama en cúrios llevar, sacar	[a]scola, [a]mbrutar sépia humit li'l / li la dóna em/me, te, es/se (l'Alacantí) / em, et (el, es, at, al), es (val. meridional) estalviar corriola cotó-en-pèl nuet, en conill dur / portar, traure ⁶

Amb tot, el Baix Vinalopó –Elx, Crevillent, Santa Pola i Guardamar– és, sens dubte, la comarca amb més singularitat de tot el sud valencià. És, amb tota seguretat i com ja s'ha anunciat adés, el valencià que resta de l'antic oriolà:

⁶ Però *sacar* com a forma única a Agost i alternant amb *traure* a Sant Vicent i a Alacant.

EL BAIX VINALOPÓ	LES VALLS DEL VINALOPÓ L'ALACANTÍ
còbra, sòbra nyiu bastant osté, usté naixtre, coneixtre, creixtre parlí (llevat de Crevillent) ancanària (Guardamar), encarnella ⁷ entregue estropall formigó (llevat de Guardamar) madrugà roixio 'rosada' siment tramussol 'urçol'	cobra, sobra niu prau vosté nàixer, conéixer, créixer vaig parlar carxofa sancer fregall formiga matinà reixiu llavor mussol

En moltes ocasions, Novelda i la seua subcomarca comparteixen els mateixos trets del Baix Vinalopó i se separen radicalment de la resta de la comarca a la qual pertanyen:

EL BAIX VINALOPÓ SUD DE LES VALLS	NORD DE LES VALLS VALENCIÀ GENERAL
blea, neboa, roa cànyem, sony moixca arranyar espà gorrió llimpiar / limpiar mà de morter romero roví / roviny terrat tomello	bleda, neboda, roda cànem, son mosca arrapar espasa teulái / taulái netejar boix romer rovell teulà timó

El valencià de Guardamar: el darrer bastió de l'antic oriolà

A la comarca del Baix Segura, coneguda popularment també com a Horta d'Oriola o com *la Baixura* als pobles valencians de terra endins, només hi ha actualment dos nuclis de població catalanoparlants: el llogaret oriolà de Barba-roja i el poble de Guardamar. No obstant això, el primer està situat geogràficament a la comarca de les Valls del Vinalopó, al corredor natural que formen la serra de Crevillent i la de l'Algaiat.

El català era vigent al Regne de Múrcia durant els segles XIII i XIV, però de mica en mica, ja sota la Corona de Castella, s'anà castellanitzant progressivament i esdevingué residual al XV i XVI, que és quan el procés de substitució ja degué haver culminat.

⁷ A Els i santa Pola; només *alcarxofa* a Crevillent.

“E així la dita ciutat de Múrcia fo presa per lo dit senyor rei en Jacme d’Aragon en lo mes de maig de l’any mil dos-cents seixanta-sis.

E con la dita hac presa, poblà-la tota de catalans, e així mateix Oriola e Elx, e Alacant e Guardamar, Cartagènia e en los altres llocs; sí que siats certs que tots aquells qui en la dita ciutat de Múrcia e en los davant dits llocs són, són vers catalans e parlen de bell catalanesc del món.

E con lo dit senyor rei hac poblada la dita ciutat de Múrcia e los altres llocs, ell lliurà-ho tot, e la sua part e l’altra, al senyor rei de Castella, son gendre, per ço que tot ensems se pogués ajudar. [...] E així totes les terres s’ajudaren e es defensaren dels moros, los uns ab los altres.” Crònica de Muntaner

“... poblada la tierra de los más cristinos que podía aver; e señaladamente facía mucho por poblar de cristianos la cibdad de Murcia e la villa de Orihuela e la villa de Lorca; e porque non podía aver gentes de la su tierra que los poblasen, vinieron-y e poblaron muchos catalanes de los que eran venidos a poblar en el reino de Valencia.” Crònica d’Alfons X

MAPES DE DIVISIONS TERRITORIALS



Divisió política 1244-1295



Divisió política 1296-1304



Divisió política 1304

Malgrat tot, al Regne de València, inclosa la Governació d'Oriola, el català es consolidà, tal i com ho corroboren multitud de documents.

L'expulsió dels moriscos del 1609 suposà a la comarca la incorporació d'un flux immigratori sobretot d'origen murcià. És en aquests moments quan pobles com ara Albaterra o Benferri es van repoblar per colons de parla castellana. Aquest fet i el contacte directe amb Oriola, més castellanitzada, i Múrcia féu retrocedir el català de forma ràpida i eficaç. Alhora una epidèmia el 1648 tornà a facilitar la incorporació de població murciana. Potser la majoria dels pobles centrals i occidentals eren ja castellans, tot i que Oriola degué mantenir la llengua en alguns àmbits. A la banda oriental es pogué mantenir millor el català.

Al segle XVIII, el català degué desaparèixer per complet d'aquestes latituds. Només se'n quedà fora el poble de Guardamar, amb l'excepció del camp. És l'únic lloc que, riu Segura avall, no es veié afectat per l'avanç del castellà de ponent a llevant, de l'interior a la costa. La relació pesquera amb els pobles del nord i la llunyania d'Oriola en foren els motius determinants.

MAPA DIVISIÓ POLÍTICA DEFINITIVA



Divisió política definitiva

Segons sembla, Guardamar és una vila de nova planta, bastida al segle XIII amb la conquesta cristiana. És, doncs, una plaça eminentment de població cristiana; si hi hagué o no una minoria àrab devia ser en tot cas en una proporció breu i no hi tingué repercussions lingüístiques el decret d'expulsió dels moriscos. És indubtable el seu valor estratègic: fins al segle XVIII era l'únic assentament costaner important del Baix Segura.

Amb tot el que s'hi ha exposat, és de suposar que el parlar de Guardamar presente, de manera més acusada que en altres indrets fronterers, característiques pròpies dels parlars marginals. Siga pels castellanismes, o més aïna murcianismes, pels arcaïsmes o pels localismes, la llengua dels guardamarenes és vista pels veïns com un valencià ple de peculiaritats, amb un caràcter marcadament diferencial. Vegem-ho d'una manera sintètica, sempre en contrast amb els parlars veïns:

Fonètica	<i>Guardamar</i>	<i>Baix Vinalopó</i>
	plau, dijaus	plou, dijous
	mànega, genoll	màniga, ginoll ⁸
	do[s] hòmens	do[z] hòmens
	pe[Σ] i carn	pe[Z] i carn
	posà[s] (< posa[ts])	posa[ts]
	caïra (< cadira)	caria
Morfologia	<i>Guardamar</i>	<i>Baix Vinalopó</i>
	les gossos	e(l)s gossos
	unes gossos	uns gossos
	sic, sem, seu	sóc, som, sou
	me murc	me muic
	jo vulc, que ell vulga	jo vullc, que ell vullga
	me n'aní, vingué	vaig anar / aní ⁹
	le digué	li va dir / digué
vin-te-nin, ane-mo-nin	vin-te-n(e), ane-mo-n(e)	
Lèxic	<i>Guardamar</i>	<i>Baix Vinalopó</i>
	afonir	afondre, afonar
	aidar	ajuar
	ancanària 'carxofa'	encarnella, alcarxofa
	blau	assul, blau ¹⁰
	fardatxina	sargantana
	galillo	gola
	maití	matí
	marranxina 'ortiga'	picapuça, picapica, abriojos
	oir	sentir
	pereto	bony, torondo, toruro
	pinta	batidor, pintó
	(es)perluc ¹¹ 'llot'	ceno
	pujar a cacot o a carcasselles	pujar al be, a be borrego
	toro	bou, toro ¹²
venema	velema, vrema	

⁸ A Crevillent i parcialment al camp d'Elx *genoll*.

⁹ Al camp d'Elx també és ben viu el pretèrit perfet simple, mentre que a Elx ciutat i a Santa Pola conviu amb el perifràstic, que és l'únic temps utilitzat a Crevillent.

¹⁰ *Blau* a Crevillent i a Santa Pola i *assul* a Elx.

¹¹ *Espperluc* també s'estén pel camp d'Elx.

¹² *Toro* també a Crevillent.

En molts casos, el parlar de Guardamar manté al costat de la forma genuïna el castellanisme corresponent:

berenjena	albargenya
crieta	Quebrassa ¹³
golondrina	uroneta ¹⁴
nunca	mai ¹⁵
pàmpano	pàmpol ¹⁶
pendent	arracà ¹⁷
repisco	pessic ¹⁸

En no poques ocasions les formes preses del castellà veí s'adapten al sistema: *anzol* ('ham'), *avasijo* ('veixell'), *begerugo* ('abellerol'), *capull*, *empuixar*, *llàmpara*, *llàtigo*, *lletrer*, *pendents* ('arracades'), *pica* 'piga', *quadrella*, *refaix*, *reló*, *repixco* ('pessic'), *roixio* ('rosada'), *sangrisola* ('sagonera'), *tenaja* ('gerra').

A l'igual que passava a les Valls del Vinalopó, entre Guardamar, i sovint tot el Baix Vinalopó, i el murcià de l'Horta d'Oriola es produeix un continuïum de solucions que fa que molts termes catalans penetren –o per ser més exactes s'han mantingut com a elements de substrat– a la banda murciana mentre que al costat valencià abunden els murcianismes:

MURCIANISMES AL BAIX VINALOPÓ ¹⁹	VALENCIANISMES AL BAIX SEGURA
<i>almendra/almendra</i>	<i>ansa/ansa</i>
<i>almuerzo, armueso/almuerzo</i>	<i>bajoca/bajoca</i>
<i>anzol/ansuelo</i>	<i>boria/bòria</i>
<i>arranyar/arrañar</i>	<i>cabesote/capsot, caussot</i>
<i>arrempuixar/arrempujar</i>	<i>cagarnera/cagarnera</i>
<i>begerugo/abejorugo</i>	<i>camal/camal</i>
<i>berenjena/berenjena</i>	<i>cranco/cranc</i>
<i>capull/capullo</i>	<i>frisuelo, brisuelo/fresol</i>
<i>carrutxa/carrucha</i>	<i>galipote/galipot</i> 'quitrà'
<i>cerca/cerca</i>	<i>garrofa (garrofero)/garrofa (/er)</i>
<i>colorí/colorín</i>	<i>hormigón/formigó</i> 'formiga'
<i>cutxara/cuchara</i>	<i>lisón/lissó</i> 'lletsó'
<i>espà/espà</i>	<i>mo(r)ciguillo/mo(r)ciguello, /illo</i>
<i>estropall/estropajo</i>	<i>ogaril/ogaril</i> 'luer'
<i>garbanço/garbanzo</i>	<i>paniso/panís</i>
<i>gorrió/gorrión</i>	<i>perliú/(es)perluc</i> 'tarquim, llot'
<i>llímpio/limpio</i>	<i>pésoles/pésols</i>

¹³ Només com a malnom.

¹⁴ Tipus de peix.

¹⁵ Sobretot en l'expressió *mai en la vida*.

¹⁶ Tipus de peix.

¹⁷ Només aplicat a les *arracades* de les cabres.

¹⁸ Tipus de crustaci.

¹⁹ Alguns només de Guardamar: *almendra*, *cerca*, *cutxara*, *garbanço*, *pajarita*, *quesso*, *reló*, *socato* i *tarde*.

MURCIANISMES AL BAIX VINALOPÓ ¹⁹	VALENCIANISMES AL BAIX SEGURA
madrugà/ <i>madrugá</i> nunca/ <i>nunca</i> pajarita/ <i>pajarita de las nieves</i> pisar/ <i>pisar</i> quadrella/ <i>quadrilla</i> quesso/ <i>queso</i> reló/ <i>reló</i> repixco- <i>repisco</i> roixio/ <i>rujio</i> romero/ <i>romero</i> sangrisola/ <i>sangrijuela</i> siment/ <i>simiente</i> socato/ <i>socato</i> tarde/ <i>tarde</i> habitxuela/ <i>habichuela</i>	<i>polsaguera/polseguera</i> <i>puntillón/puntilló</i> <i>repelo/repèl</i> <i>rovín/ roví, roviný</i> ‘rovell’ <i>samoreao/samorejat</i> ‘eixamorat’ <i>sipia/sípia</i> <i>ta(ta)/ta(ta)</i> ‘papa’ <i>vitete, guitete, guité</i> –ditet (coent)

Conclusions

Trenta quilòmetres al sud de la ciutat d'Alacant, Guardamar s'eregeix com el bastió més meridional del nostre domini lingüístic, hereu i representant del “més bell catalanesc del món”, que Muntaner a la seua crònica aplicava al català de Múrcia, Cartagena i, en general, al de la Governació d'Oriola.

Des del punt de vista dialectal, recordem que ací s'acusen les característiques pròpies de les àrees laterals: abunden els castellanimes provinents del murcià veí, es mantenen vius un grapat de mots obsolets a la resta del català i s'hi ha generat trets de regust local que acaben de perfilar un subdialecte diferent, però compartit amb els pobles veïns, al subdialecte que arranca del camp d'Alacant cap al nord.

BIBLIOGRAFIA

- BELTRAN CALVO, V. (2008): *El parlar de les Valls del Vinalopó i del Carxe*, Centre d'Estudis Locals del Vinalopó, Petrer.
- BELTRAN I CALVO, V., MONJO I MASCARÓ, J.L. i V. J. PÉREZ I NAVARRO (2004): *El parlar de Guardamar. Un estudi del valencià meridional fronterer*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Curial, Barcelona.
- COLOMINA I CASTANYER, J. (1985) : *L'Alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Institut d'Estudis “Juan Gil-Albert”, Diputació Provincial d'Alacant.
- GÓMEZ ORTÍN, F. (1991): *Vocabulario del noroeste murciano*, Consejería de Cultura, Educación y Turismo, Editora Regional de Murcia.
- GUILLÉN GARCIA, J. (1999): *El habla de Orihuela*, Caja Rural Central.
- HERNÁNDEZ CARRIÓN, E. (2004): *Palabra de calle. El léxico de Jumilla*, Real Academia Alfonso X el Sabio.
- LIMORTI, QUINTANA, AZORIN (1995): “Toponimia de la comarca del Carxe”, p. 84-96, XIX Col·loqui general de la Societat d'Onomàstica, Fraga, 1994.
- LIMORTI, E (1998): “La situació lingüística a la comarca murciana del Carxe”, dins *Actes de la Cinquena Trobada de Socilingüistes catalans*, p. 255-263, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

- LIMORTI, E. i QUINTANA, A. (1998): *El Carxe. Recull de literatura popular valenciana de Múrcia*, Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert", Diputació Provincial d'Alacant.
- MOLINA FERNÁNDEZ, P. (1991): *Parablero murciano*, Ediciones Mediterráneo, Múrcia.
- MONJO i MASCARÓ, J.L. (2009): «La tradició rondallística a Guardamar (Baix Segura). Antologia de textos», *Llengües i fets, actituds i franges* [ed. A cura d'Héctor Moret], Associació Cultural del Matarranya-Institut d'Estudis del Baix Cinca, p. 269-288.
- MONJO i MASCARÓ, J.L. i V. J. PÉREZ i NAVARRO (2009): «Transferències mútues de lèxic en una àrea de frontera. El cas de l'Horta d'Oriola», *Llengües i fets, actituds i franges* [ed. A cura d'Héctor Moret], Associació Cultural del Matarranya-Institut d'Estudis del Baix Cinca, p. 289-308.
- MONTOYA i ABAD, B. (1982): «El repartiment lingüístic al Vinalopó Mitjà», *L'Espill*, núms. 13-14, p. 57-70.
- MONTOYA i ABAD, B. (1986): *Variació de desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant l'Edat Moderna*, Institut d'Estudis "Juan Gil-Albert", Diputació Provincial d'Alacant.
- MONTOYA i ABAD, B. (1989): *La interferència lingüística al sud valencià*, Generalitat Valenciana, València.
- ORTUÑO PALAO, M. i ORTÍN MARCO, C. (1999): *Diccionario del habla de Yecla*, Ayuntamiento de Yecla, Real Academia Alfonso X el Sabio.
- PÉREZ i NAVARRO, V. (2009): «Les petjades del català a l'Horta d'Oriola: aproximació a l'estudi del substrat lingüístic», *Miscel·lània Joan Veny*, I, PAM, p. 67-88.
- QUINTANA i FONT, A. (1996): «Textos catalans hodierns de Múrcia», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes, XXXII*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 229-258.
- SANCHIS GUARNER, M. (1976): «Notícies de parlars comarcals», *Obra completa-I*, Editorial 3i4, València, p. 213-227.
- SEGURA LLOPES, C. (2004): *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó*, Universitat d'Alacant-Departament de Filologia Catalana.
- SEMPERE MARTÍNEZ, J. A. (1995): *Geografía lingüística del murciano con relación al substrato catalán*, Real Academia Alfonso X el Sabio, Múrcia.
- SEVILLA, A. (1990): *Vocabulario murciano*, María Dolores Sevilla, Múrcia.